

Богдан МАКСИМЕЦЬ

кандидат політичних наук, викладач-методист, викладач вищої категорії, Івано-Франківський фаховий коледж Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, вул. Степана Бандери, 1, м. Івано-Франківськ, Україна, індекс 76018 (bohdan.maksymets@pnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9729-0718>

Бібліографічний опис статті: Максимець, Б. (2023). Товариство «Просвіта» та освітні заклади Українського педагогічного товариства «Рідна школа» у Станиславові першої половини ХХ століття. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 14(56), 52–63, doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.14/56.6>

**ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА» ТА ОСВІТНІ ЗАКЛАДИ УКРАЇНСЬКОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА «РІДНА ШКОЛА»
У СТАНИСЛАВОВІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

Анотація. Метою статті є охарактеризування освітніх закладів Станиславова (нині – Івано-Франківська) першої половини ХХ ст. Українського педагогічного товариства «Рідна школа», які функціонували в будівлі на вулиці Липова, ч. 80, що належала спочатку товариству «Просвіта», а пізніше «Селянській бурсі». **Методологія** ґрунтується на принципах історизму, науковості, системності. При проведенні дослідження застосовувались загальнонаукові (аналіз і синтез, індукція й дедукція, абстрагування) та конкретні наукові (критичний, історико-генетичний, історико-системний) методи. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше здійснено спробу на основі широкої джерельної бази комплексно висвітлити діяльність закладів освіти Українського педагогічного товариства «Рідна школа», які функціонували в одному будинку на вул. Липова у Станиславові упродовж першої половини ХХ ст.; набуло подальшого розвитку з'ясування особливостей освітнього та виховного процесів в українських гімназіях. **Висновки.** Споруда на вул. Липовій, ч. 80 у Станиславові, а тепер – це вул. Шевченка, буд. 82 Івано-Франківська, є знаковою для міста, адже своїм минулим та й сучасним підкреслює українську національну ідентичність. У цій будівлі в першій половині ХХ ст. функціонували товариство «Просвіта», селянська і ремісничо-промислова бурси, приватні українські жіноча (діво́ча) гімназія, народна школа імені Маркіяна Шашкевича, чоловіча семінарія і торговельна коедукційна гімназія Українського педагогічного товариства «Рідна школа», які не просто провадили освітньо-виховну діяльність, але й плекали в молодій генерації національний дух та любов до Батьківщини. Педагогами у цих закладах освіти були такі відомі постаті, як Володимир Янович, Осип Сорохтей, Роман Савицький, Ярослав Барнич, Олександр Тисовський, Дмитро Макогон. У них навчалися та виховувалися Ірина Вільде, Оксана Лемеха, Іра Маланюк, Христина Саєвич, Михайло Дем'янчук, Григорій Крук, Роланд Франко.

Ключові слова: товариство «Просвіта», «Селянська бурса», Українське педагогічне товариство «Рідна школа», приватна українська жіноча (діво́ча) гімназія, приватна учительська чоловіча семінарія, ремісничо-промислова бурса, приватна торговельна коедукційна гімназія.

Bohdan MAKSYMETS

Candidate of Political Science (Ph.D. in Political), Lecturer-methodist, Lecturer of the highest category, Ivano-Frankivsk Professional College of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 1, Stepan Bandera str., Ivano-Frankivsk, Ukraine, postal code 76018 (bohdan.maksymets@pnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9729-0718>

To cite this article: Maksymets, B. (2023). Tovarystvo “Prosvita” ta osvichni zaklady Ukrainskoho pedahohichnoho tovarystva “Ridna shkola” u Stanyslavovi pershoi polovyny XX stolittia [Society “Prosvita” and educational institutions of the Ukrainian Pedagogical Association “Native School” in Stanyslaviv in the first half of the XX century]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 14(56), 52–63, doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.14/56.6> [in Ukrainian].

SOCIETY “PROSVITA” AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE UKRAINIAN PEDAGOGICAL ASSOCIATION “NATIVE SCHOOL” IN STANYSLAVIV IN THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY

Summary. *The purpose of the article is to characterize the educational institutions of Stanyslaviv (now Ivano-Frankivsk) in the first half of the XX century of the Ukrainian Pedagogical Association “Native School”, which operated in a building on Lypova Street, part 80, which belonged first to the “Prosvita” association, and later to «Peasant Bursa». The methodology is basing on the principles of historicism, scientificity, and systematicity. When conducting the research, general scientific (analysis and synthesis, induction and deduction, abstraction) and specific scientific (critical, historical-genetic, historical-systematic) methods were used. The scientific novelty lies in the fact that for the first time an attempt was made to comprehensively cover the activities of educational institutions of the Ukrainian Pedagogical Society “Native School”, which functioned in one building on Lipova Street in Stanyslaviv during the first half of the XX century, on the basis of a wide source base; the study of the peculiarities of educational and upbringing processes in Ukrainian gymnasiums was further developed. Conclusions.* *The building on the street Lypovia, part 80 in Stanyslaviv, and now it is st. Shevchenko, building 82 Ivano-Frankivsk, is symbolic for the city, because it emphasizes the Ukrainian national identity with its past and present. In this building in the first half of the XX century the society “Prosvita”, peasant and craft and industrial bursaries, private Ukrainian female (girls) gymnasium, folk school named after Markiyan Shashkevych, men’s seminary and trade co-educational gymnasium of the Ukrainian Pedagogical Society “Native School” functioned, which not only carried out educational activities, but also nurtured the national spirit and love for the Motherland in the young generation. The teachers in these educational institutions were such famous figures as Volodymyr Yanovych, Osyp Sorokhtei, Roman Savytskyi, Yaroslav Barnych, Oleksandr Tysovskiy, Dmytro Makohon. Iryna Wilde, Oksana Lemekha, Ira Malaniuk, Khrystyna Sayevych, Mykhailo Demyanchuk, Hryhoriy Kruk, Roland Franco studied and were brought up there.*

Key words: *society “Prosvita”, “Peasant Bursa”, Ukrainian Pedagogical Society “Native School”, private Ukrainian women’s (girls’) gymnasium, private teachers’ men’s seminary, craft and industrial bursa, private trade coeducational gymnasium.*

Постановка проблеми. Будівля на сучасній вулиці Шевченка, буд. 82, колишня вулиця Липова, ч. 80, з 1934 р. – вул. Броніслава Перацького, у 1941–1944 рр. – знову вул. Липова, потім Червоноармійська, у 1953–1961 рр. – Сталіна, а з 1961 р. – вул. Шевченка, в місті Івано-Франківську, а раніше Станиславові, – пам’ятка архітектури місцевого значення (№ 395-іф). Це є двоповерхова кам’яниця з мотивами класицизму та еkleктики, споруджена близько 1897 р. за Австро-Угорщини на замовлення містянина Зендера Дуба як прибутковий будинок, у якому здавалися квартири. Трохи згодом будівля стала власністю українських установ, зокрема товариства «Просвіта». У міжвоєнний період у цій споруді активно функціонували освітні заклади, засновником яких було переважно Українське педагогічне товариство (УПТ) «Рідна школа». Саме останнє посідає неабияке місце в історії становлення національної системи освіти та формування української ідентичності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Багато відомостей з указанної проблеми міститься у працях І. Бондарева та М. Головатого (Бондарев, Головатий, 2016; Головатий, 2010), В. Бойка (Бойко, 2000), М. Климишина (Климишин, 1985), Б. Кравціва (Кравців, 1975), В. Полека (Полек, 2007), Л. Соловки (Соловка, 2008). Доцільно виокремити книгу В. Романюка й О. Лисак, в якій подано ґрунтовний аналіз активності УПТ «Рідна школа», її філій та гуртків, а також дівочої гімназії у Станиславові (Романюк, Лисак, 2015). Заслужують на увагу публікації І. Савіцької, в яких висвітлено діяльність українських гімназій та професійних закладів освіти Станиславова міжвоєнного періоду, в тому числі тих, які були засновані УПТ «Рідна школа» (Савіцька, 2015, 2016). Однак комплексного дослідження визначеної теми немає.

Мета статті – охарактеризувати освітні заклади Станиславова першої половини ХХ ст. Українського педагогічного товариства «Рідна школа», які функціонували в будівлі на вулиці Липова, ч. 80, що належала спочатку товариству «Просвіта», а пізніше «Селянській бурсі».

Виклад основного матеріалу. У 1905 р. будівлю на вулиці Липовій, ч. 80 у Станиславові купив «Руський клуб» – об’єднання послів-українців у Галицькому крайовому сеймі. Планува-

лося зробити з неї український «Народний дім», але, зрештою, в 1909 р. передано міській філії товариства «Просвіта» (Бойко, 2000, с. 71).

Рис. 1. Сучасний вигляд будівлі (Інформатор, 2023)

Рис. 2. Будинок філії товариства «Просвіта» у Станиславові (Бондарев, Головатий, 2016, с. 240)

Саме «Просвіта» розмістила тут «Селянську бурсу» – гуртожиток для обдарованих українських гімназистів із довколишніх сіл. За плату в 10–24 корони в місяць залежно від заможності батьків в ній забезпечувалось проживання і харчування до 110 -ти вихованців (Бондарев, Головатий, 2016, с. 240).

За іншими даними, в 1909 р. будинок придбав за власні кошти для розміщення там «Селянської бурси» Володимир Янович (1863–1931), відомий лікар-терапевт, голова товариства «Просвіта» в місті Станиславові у 1908–1914, 1921–1931 рр. (Климишин, 1985, с. 461). Окрім того, він був одним із засновників таких інституцій, як «Кредитова спілка», «Позичкова каса» при товаристві «Руська хата», «Народний дім», «Сокіл», «Зоря», яким допомагав матеріально. В. Янович був одним з ініціаторів заснування Українського лікарського товариства (1910), співпрацював з багатьма політиками. Він виділив дві тисячі австрійських корон на звільнення зі станиславівської тюрми Мирослава Січинського, який застрелив у 1908 р. маршалка Галицького крайового сейму Анджея Потоцького у Львові на знак протесту проти

виборчих зловживань. Надавав безоплатну лікарську та матеріальну допомогу композитору Денисові Січинському (Синиця, Говера, 2021, с. 14).

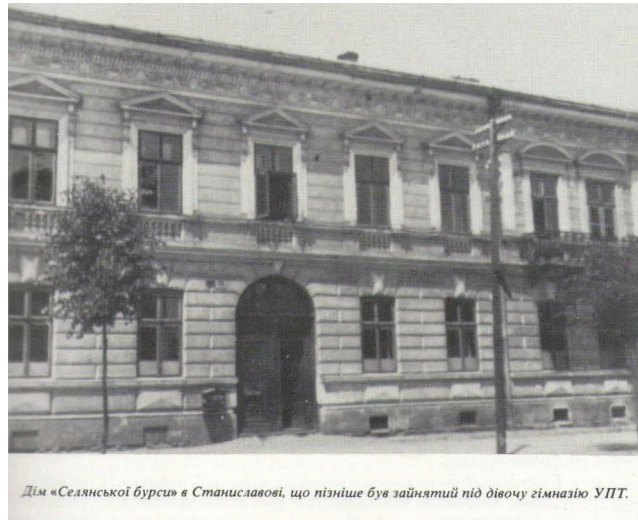

Рис. 3. Дім «Селянської бурси» у Станиславові (Климишин, 1985, с. 83)

До нашого часу дійшло кілька спогадів про «Селянську бурсу», зокрема колишнього учня української державної гімназії у Станиславові Михайла Яськіва: «Селянська бурса багато допомагала біднішим учням. Більшість учнів мали знижки в оплаті, а деякі не платили зовсім. Бідніші учні, які добре вчилися, були репетиторами (інструкторами) учнів-бурсаків і за це мали повне безкоштовне удержання. Різні добродійні товариства і приватні особи давали матеріальну допомогу селянській бурсі. Було також окреме товариство допомоги учням. Допомога надавалася в дуже делікатній формі: катехит сам бачив, що кому з учнів потрібно з одягу чи взуття, і давав учневі поручення до кравця чи шевця, які були першорядними майстрами.

Селянська бурса містилася спочатку на вулиці Казимирівській (Мазепи), а потім на Липовій (Шевченка) недалеко парку. Я був питомцем селянської бурси, перший рік платив 18 корон в місяць, а з 2-го класу був інструктором...» (Бондарев, Головатий, 2016, с. 240).

Детальний опис «Селянської бурси» у Станиславові міститься у споминах ще одного її вихованця Михайла Дем'янчука: «Я мав несповна 10 літ, як у вересні 1909 року приїхав з кількома іншими товаришами з Надвірної до «Селянської бурси» в Станиславові, що містилася при вулиці Липовій, ч. 80. Всіх учнів-мешканців «Селянської бурси» було близько 100 душ. Будинок, де містилася «Селянська бурса», був одноповерховою кам'яницею з великою брамою по середині будинку та широким входом. Ним виходилося кількома сходами вгору праворуч і ліворуч до кімнат, що містилися в партері, а далі з правої частини – сходами виходилося на перший поверх. Сходи були широкі та вигідні, мали масивне поруччя. Воно служило меншим бурсакам за «трасу» зсуватися з першого поверху на партер, розуміється, тоді, коли не загрожувала небезпека зловитися під час «забави» кимось зі старших учнів чи й самим настоятелем бурси» (Климишин, 1985, с. 83–84).

Під час Першої світової будинок зазнав значних пошкоджень. Двічі – у 1914–1915 та 1916–1917 рр. – там квартирували російські солдати. Через перебої з дровами вони пиляли дерев'яні підпорки даху, тож він ледь не завалився. Після війни дах довелося переробляти (Бондарев, Головатий, 2016, с. 240–241).

У 1918 р., щоб отримати кошти для організаційної роботи, керівництво «Просвіти» продало приміщення філії «Селянській бурсі» за 125 тисяч корон, перейшовши в її власність з 1 липня 1918 р. (Кравців, 1975, с. 397). У 1921 р. вже за Польської Республіки її значно потіснила приватна дівоча (жіноча) гімназія УПТ, перейменоване 1926 р. в УПТ «Рідна школа», якій

було передано більшість приміщень за окрему орендну плату в 250 злотих щомісячно (ДАІФО, ф. 288, оп. 1, спр. 11, арк. 1).

Варто зазначити, що ні влада Австро-Угорщини, ні тим більше міжвоєнної Польщі не сприяла відкриттю українських державних освітніх закладів. У зв'язку з цим такі інституції, як УПТ «Рідна школа» і Чин святого Василя Великого (отці Василяни та сестри Василянки) Греко-католицької церкви (ГКЦ) в Галичині, займалися організацією приватних українських закладів дошкільної, початкової, середньої, фахової освіти (Соловка, 2008, с. 239).

Організатором і першим директором дівочої гімназії УПТ «Рідна школа» був знаний галицький педагог і патріот Никифор Даниш (1877–1954), а з вересня 1927 р. до завершення навчального року – Михайло Соневицький (1892–1975). Потім в гімназії директорували такі педагоги, які були ветеранами Української Галицької армії (УГА): Маркіян Терлецький (1885–1963) – у 1928–1932 рр. рр., Іван Велигорський (1889–1955) – у 1932 – 1933 рр. та Степан-Василь Глушко (1894–1970) – у 1933–1939 рр. (Климишин, 1985, с. 57; Романюк, Лисак, 2015, с. 306).

За спогадами М. Соневицького, гімназія була школою гуманістичного типу» (Кравців, 1975, с. 309). Тобто головна увага тут приділялася вивченню гуманітарних предметів (Савіцька, 2015, с. 350). За тодішніми планами шкільництва в польській державі три нижчі класи мали програми навчання ідентичні з програмами 5–7 класів початкових шкіл. Із четвертого класу починалося навчання латинської мови і гуманістичний тип гімназії мав свою окрему програму. У 1926/1927 шкільному році гімназія мала сім класів зі 178 ученицями, а в наступному мала вже восьмий клас (Кравців, 1975, с. 310, 417).

Згідно із законом 1924 р. Польської Республіки в українських гімназіях було запроваджено діловодство та вивчення окремих предметів польською мовою, зокрема географії, історії, військової підготовки, які викладали вчителі-поляки. Відповідно до шкільної реформи 1932 р. в Польщі восьмирічні гімназії були реорганізовані в чотирирічні загальноосвітні гімназії, що відповідало 3–6 класам колишніх гімназій, та дворічні математично-фізичні, природничі, гуманістичні, класичні ліцеї (колишні 7–8 класи), які були створені практично при кожній гімназії (Соловка, 2008, с. 239).

Жіноча гімназія була приватною, тож із визнанням її свідоцтв при переході до інших шкіл чи вступі до закладів вищої освіти («право прилюдності») подекуди виникали проблеми. Наприклад, у 1925 р., під час загострення польсько-українських відносин, влада позбавила гімназію права прилюдності. Однак пізніше цю проблему владнали, і через два роки відбувся перший випуск – 18 дівчат отримали омріяні атестати (Бондарев, Головатий, 2016, с. 241).

Навчання в дівочій гімназії з українською мовою викладання розпочалося 1921 р. і було платним. Так, згідно з учительським звітом за 1924/1925 навчальний рік за перше півріччя батьки вихованок оплачували за навчання від 5 до 25 злотих помісячно, а в другому – відповідно, від 5 до 30 злотих. У цьому ж навчальному році гімназія мала шість класів, в яких було 154 учениці, з яких тільки три не українки. Походили гімназистки здебільшого із сімей залізничних, поштових і державних службовців, учителів і священників. Більшість були мешканками Станиславова (Савіцька, 2015, с. 350).

Гімназія була надійним осередком національного виховання. Метою закладу освіти було готувати дівчат до вищих університетських студій та виховувати в релігійно-патріотичному дусі (Климишин, 1985, с. 56). Так, обов'язковим предметом була релігія. Щонеділі й у свята відбувалися богослужіння в катедральній церкві, в яких обов'язково брали участь вихованки гімназії спільно з отцями-катехитами (Савіцька, 2015, с. 351). Також при гімназії діяв шкільний споживчий кооператив «Будучність», навколо якого учениці гуртувалися під гаслом української кооперації «Свій до свого по своє» (Савіцька, 2015, с. 351). Ще варто зазначити, що гімназистки брали участь у днях пам'яті, присвячених актуальним подіям національного життя українського народу (Савіцька, 2015, с. 351). Також у дівочій гімназії успішно діяли хор і театральний гурток, якими керував, зосібна, вчитель співу в ній, відомий композитор, основоположник модерної української оперети, автор оперет «Дівча з Маслосоюзу», «Шаріка»

(«Чічка»), «Пригода в Черчі», «Гуцулка Ксеня» та однойменної пісні-танго, активіст «Просвіти» Ярослав Барнич (1896 – 1967) (Климишин, 1985, с. 63; Бойко, 2000, с. 50).

Загалом у дівчат-гімназисток були святкова та повсякденна форми одягу. Повсякденна форма складалася із сукні темного кольору, розширеної донизу, і фартуха. Святкова форма складалася з буденної сукні та фартуха білого кольору, перлини або коміра, що був оздоблений воланами та мереживом. Носили ще капелюшки та рукавички. Також частиною учнівської форми були беретика із приколотим білим значком з буквою «Г» (гімназія) (Романюк, Лисак, 2015, с. 304, 305, 306).

Більшість викладацького складу становили вчителі з сусідньої української державної гімназії. Зокрема, гігієну викладав згадуваний вже В. Янович, рисунки і каліграфію – художник-графік, карикатурист Осип Сорохтей (1890–1941) (Бондарев, Головатий, 2016, с. 241). Останній у своїй творчості стояв на межі експресіонізму й імпресіонізму. Він є найвизначнішим митцем європейської ваги, який жив у Станиславові. Однією з найвідоміших його робіт є картина «Зняття Ісуса Христа з хреста», яка нині є найціннішою реліквією катедрального собору Святого Воскресіння Української греко-католицької церкви (УГКЦ) міста Івано-Франківська. О. Сорохтей був діяльним членом станиславівської філії «Просвіти» (Бойко, 2000, с. 70).

Працювали в дівочій гімназії ще інші відомі постаті. Зосібна, вчителем історії був талановитий поет-пісняр, самодіяльний композитор Роман Савицький (Климишин, 1985, с. 64). Існує версія, що саме він, а не Я. Барнич, був автором знаменитої пісні «Гуцулка Ксеня» (Філоненко, 2008, с. 341). Проте щодо цього припущення є нині досить переконливі спростування на користь Я. Барнича (Філоненко, 2009, с. 387). Математику викладав основоположник і головний теоретик українського «Пласту» Олександр Тисовський (Климишин, 1985, с. 60).

Найвідоміша випускниця жіночої гімназії – письменниця Ірина Вільде (1927), справжнє прізвище якої Дарія Дмитрівна Макогон-Полотнюк (1907–1982) (Головатий, 2010, с. 425; Полек, 2007, с. 59). Вона була уродженкою міста Чернівців. У гімназії Ірина навчалася упродовж 1923–1927 рр. (ДАІФО, ф. 288, оп. 1, спр. 13, арк. 24, 25). Її батько Дмитро Макогон (1881–1961) тут викладав українську мову, переїхавши із сім'єю з Чернівців, а ще був разом із дружиною Адольфіною активним членом станиславівської філії «Просвіти» й читальні у Княгинині (Бойко, 2000, с. 65). Д. Макогон був також директором приватної народної школи імені Маркіяна Шашкевича УПТ у Станиславові, яка містилася спочатку в будівлі українського товариства «Сокіл», а нині в ньому знаходяться обласне та міське об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Зараз це вул. Грушевського, буд. 18 (Романюк, Лисак, 2015, с. 294, 302).

Життя станиславівської молоді Ірина Вільде описала у повістях «Метелики на шпильках» та «Б'є восьма». Відомо також, що вона у станиславівській читальні товариства «Просвіта» 1924 р. заснувала нелегальне молодіжне товариство імені Ольги Кобилянської. У 1940–1970 –х рр. Ірина Вільде була найзначнішою письменницею Західної України. Найвідатніший її твір – роман «Сестри Річинські» у двох томах (Романюк, Лисак, 2015, с. 302).

Гімназію закінчила іще в 1931 р. відома діячка національно-визвольних змагань, пластунка, меценатка, уродженка Станиславова Оксана Миколаївна Лемеха-Луцька (1913–2011) (ДАІФО, ф. 288, оп. 1, спр. 28, арк. 9). Вона відома як авторка спогадів «Стежками юности моєї», «У в'язницях трьох окупантів», «Український жіночий конгрес у 1934 р. в Станиславові», співредакторка «Альманаху Станиславівської землі» (1985) (Полек, 2007, с. 59).

Упродовж 1929–1931 рр. у гімназії навчалася майбутня славетна співачка, уродженка Станиславова Ірина Осипівна Маланюк (1919–2009) (Павлишин, 1994, с. 8). Тут вона вперше вийшла на сцену, зігравши в дитячій опері Миколи Лисенка «Коза-дереза» роль лисички (Климишин, 1985, с. 63). Пізніше І. Маланюк була солісткою оперних театрів Львова, Граца (Австрія), Цюриха (Швейцарія), Мюнхена (ФРН), Відня (Австрія) (Дорошенко, 2020, с. 186–187).

У 1935–1939 рр. у жіночій гімназії УПТ «Рідна школа» навчалася Оксана Юріївна Припхан (1923–2015), уродженка с. Бринь, нині Галицької міської громади Івано-Франківського району, майбутня учасниця визвольної боротьби Організації українських націоналістів (ОУН)

та Української повстанської армії (УПА), аптекарка, яка мала псевдонім «Криця». Її чоловіком став Володимир Манюх (1921–1987), який був лікарем-хірургом, науковцем, кандидатом медичних наук, членом ОУН (псевдонім «Борис»), що підпільно лікував вояків УПА. Обоє були репресовані радянською владою (Романюк, Лисак, 2015, с. 316, 321, 329).

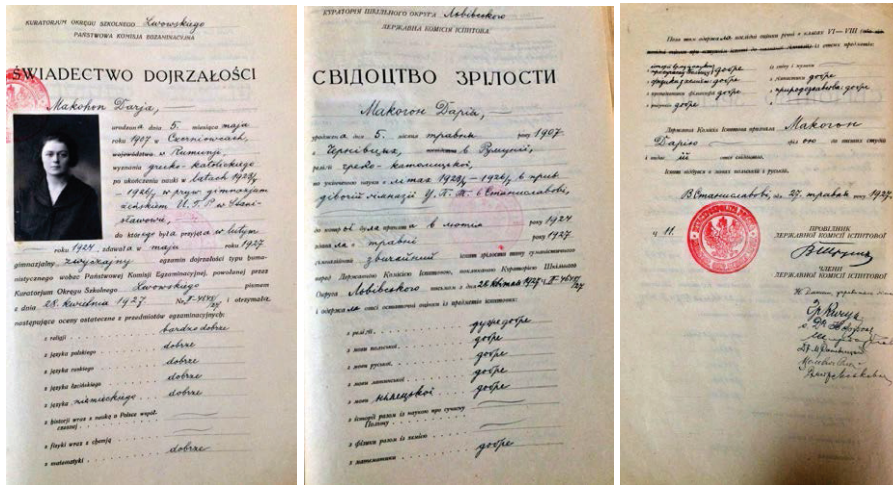

Рис. 4. Свідоцтво зрілості Дарії Макогон, 1927 р. (ДАІФО, ф. 288, оп. 1, спр. 13, арк. 24, 25)

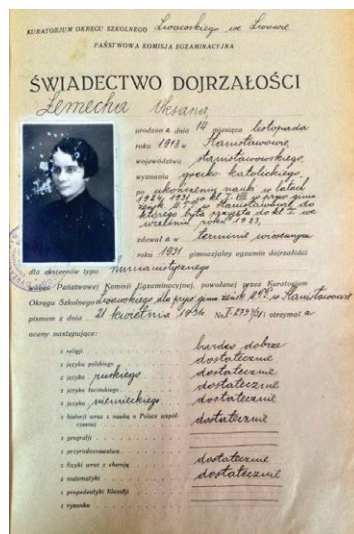
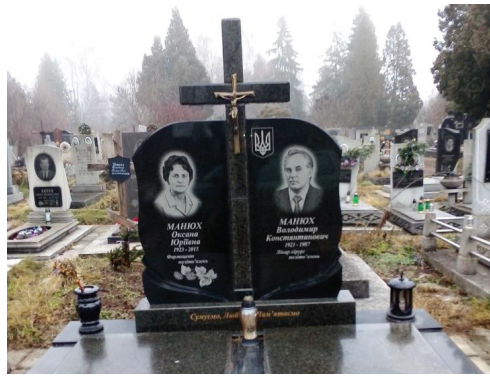

Рис. 5. Свідоцтво зрілості Оксани Лемехи, 1931 р. (ДАІФО, ф. 288, оп. 1, спр. 28, арк. 9)

Рис. 6. Іра Маланюк (Дорошенко, 2020, с. 186)

Рис. 7. Могила Оксани та Володимира Манюхів на Івано-Франківському міському кладовищі (с. Чукалівка) (фото зроблене автором)

В українській жіночій гімназії активно діяла скаутська організація «Пласт», про яку залишила цікаві згадки О. Лемеха-Луцька: «Окрему низку споминів належить присвятити пластовій організації в нашій школі. Засновано її 1921 року дружиною проф. Осипа Левицького, Надією-Уляною Левицькою. ... Дівоча гімназія повністю перебрала 12-ий пластовий курінь ім. княгині Романової. ... Останньою курінною до розв'язання «Пласту» була Ліда Мак. Початково пластовим одностроєм були: гранатова спідничка з фалдами, біла блюзка, пластова хустинка. Згодом змінено форму і колір. Так що старша сестра моя Ростислава носила ще гранатовий, а я вже зелений однострій, що складався з сорочки, спіднички, запинаної на гудзики, зелених чи чорних руханкових штанців, гостроверхої зеленої шапки, що нагадувала формою шолом галицького князя Осмомисла, пластової синьої хустки та довгої палиці. Нагадуються епізоди з пластового життя, коли пластунки, членки 12-го куреня ім. княгині Романової – збиралися на «впоряд» в ранніх годинах перед або після науки в парку чи на подвір'ї школи, де вивчали марширувати «на струнко», тримати крок, віддавати почесь, орудувати пластовою палицею тощо. Признати треба, що тодішня пластова молодь обох статей була здисциплінована та бездоганно вела себе в зеленосвятних походах на стрілецькі могили, на пластових стрічах, прогулянках. Пошана і дотримання пластового закону, карність, глибока релігійність, любов до Батьківщини, патріотизм, що виріс із Шевченкового слова та ще з так недавніх визвольних змагань, – були тими твердими й незаперечними аксіомами пластового світогляду...

Пластова організація була для учениць дівочої гімназії виховною школою, що кристалізувала наші характери. Прогулянки, пластові табори на «Соколі», пластові зустрічі, дружні гутірки – те все було будууючо-конструктивною романтикою нашої молодости. Після розв'язання «Пласту» 1930 року ті ж самі пластунки включалися в лави Організації Українських Націоналістів і жертвами свого молодого життя документували присягу вірності Україні (Климишин, 1985, с. 65, 66, 67).

Рис. 8. Пластовий гурток «Серна» жіночої гімназії (Кравців, 1975, с. 337)

У своїх спогадах О. Лемеха-Луцька пригадує також про митрополита ГКЦ в Галичині Андрея Шептицького під час відвідування його у літній резиденції, що в Підлютому (тепер Перегінська селищна громада Калуського району Івано-Франківської області), коли вона перебувала неподалік у пластовому таборі «Сокил»: «Він, сидючи на рундуці своєї садиби, привітно усміхався до всіх, обдаровував нас смачними рум'яними яблуками, а табір харчами, як справжній святий Миколай» (Максимець, 2018).

Так само у споминах О. Лемехи-Луцької містяться слова глибокої вдячності українській жіночій гімназії та її вчителів: «Закінчуючи мандрівку в минуле, хочеться висловити подяку й дочірню любов тій школі, що передала нам, своїм вихованкам, глибокі моральні і національні основи, що навчила цінити й любити свій народ. А вчителів наших, котрі передали нам своє знання й виховували нас – слід згадати теплим словом подяки та збереженням про них вдячної і вічної пам'яті в наших серцях» (Климишин, 1985, с. 67).

У 1920-х рр. у післяобідніх годинах у приміщеннях дівочої гімназії на вул. Липовій навчання проводила українська приватна народна школа імені Маркіяна Шашкевича, яка, як вже зазначалось, також належала УПТ «Рідна школа». Їй бракувало класних кімнат, позаяк її будинок був ще не до кінця впорядкований. Тепер це двоповерховий корпус ліцею № 7 Івано-Франківської міської ради на вул. Грушевського, 16 (Романюк, Лисак, 2015, с. 302).

Також є відомості, що в цій будівлі працювала приватна учительська чоловіча семінарія. Так, УПТ у Станіславові неодноразово з 1919 р. надсилало до Кураторії Львівського шкільного округу листи з проханням про дозвіл на перетворення чоловічих семінарійних курсів на приватну учительську семінарію та отримання права прилюдності для закладу. Натомість Кураторія не давала дозволу на створення українськомовної семінарії. Відтак у протоколі засідань УПТ за грудень 1921 р. вказано, що «про існування цієї школи повідомлено владі, однак вона досі на це не реагує». Однак семінарія існувала неофіційно у приміщенні на вул. Липовій, ч. 80. Тим часом було відбудовано приміщення для громадської тіловиховної фізкультурно-протипожежної організації «Сокил» по вулиці Третього Мая, 18 (сьогодні вул. Грушевського), в якому вранці проходило навчання в учениць жіночої гімназії УПТ, а після обіду в учнів учительської чоловічої семінарії. Першим директором семінарії був П. Самоверський. Заклад отримав право прилюдності у 1923/1924 навчальному році. На початок 1923/1924 навчального року було записано 129 юнаків до п'ятих класів семінарії в цілому (Савіцька, 2016, с. 247).

Управителі учительської семінарії призначалися на зборах УПТ шляхом відкритого голосування і часто змінювалися. Заробітна плата учителів нараховувалася з оплати за навчання учнів. У подальшому директором учительської чоловічої семінарії став М. Ковальчук, також тут викладали І. Чепига, А. Бирович, М. Мельник, В. Феданків, М. Куцій, М. Комановський. Практично всі учні були українцями за національністю, зрідка навчалися представники німецької громади міста. Викладали на курсах та семінаріях, організованих УПТ, українською мовою. З прийняттям шкільної реформи в Польській Республіці 1932 р. учительські семінарії ліквідувалися і натомість створювалися педагогічні ліцеї виключно з польською мовою викладання (Савіцька, 2016, с. 247, 248).

У міжвоєнний період у будинку по вул. Липова, ч. 80 також містилася невеличка ремісничо-промислова бурса десь на 12–18 вихованців, що надавала притулок учням професійних шкіл (Бондарев, Головатий, 2016, с. 241). Упродовж 1927–1931 рр. тут мешкав, навчаючись у крайовій школі деревного промислу (нині вул. Богдана Лепкого, буд. 28), майбутній видатний скульптор та графік, уродженець села Братишів, тепер Тлумацької міської громади Івано-Франківського району, Григорій Якович Крук (1911–1988), який пізніше працював у Федеративній Республіці Німеччина (ФРН), де й помер (Головатий, 2010, с. 425). Основна тема його творчості – історична доля України (понад 300 скульптур різного формату). Серед скульптурних робіт майстра – «Портрет патріарха Йосипа Сліпого», «Монахиня», «Відпочинок», «Селянське подружжя» (Максимець, 2018).

Як свідчать джерела, протягом 1938–1939 рр. у будівлі вже по вул. Броніслава Перацького проводились ще заняття приватної торговельної або купецької коєдукаційної (тобто зі спільним навчанням хлопців і дівчат) гімназії УПТ «Рідна школа». Цей заклад професійної освіти мав

надзвичайно велике значення для цілої станиславівської округи, ба навіть для сусідніх повітів Тернопільського воєводства, оскільки готував нові кадри фахових робітників, купців і кооператорів. До школи могли вступити хлопці та дівчата віком 13–16 років. Щомісячна оплата за навчання складала 25 злотих, щоправда, бідним, проте здібним учням обіцялась знижка (ДАІФО, ф. 298, оп. 1, спр. 2, арк. 1–5, Бучик, 2020).

Дозвіл УПП «Рідна школа» на відкриття фахової української гімназії у Станиславові надала в 1938 р. Кураторія Львівського шкільного округу. Вона ж затвердила розклад її діяльності з умовою збільшення кількості навчальних годин польської мови. У новоутвореній приватній торговельній коєдукаційній гімназії працювало 11 учителів та навчалося сорок шість учнів. Що стосується предметів, то традиційно вивчалися мови українська, польська і німецька, а також історія, географія, природознавство та «руханка» (фізичне виховання). Замість інших предметів, які були обов'язковими в класичних загальноосвітніх гімназіях, тут викладали товарознавство, техніку реклами, організацію та техніку торгівлі. Шкільна документація торговельної гімназії заповнювалася польською мовою. Директором чотирирічної торгової гімназії протягом року був педагог, редактор і політик Станиславівщини Іван Чепига (Савіцька, 2016, с. 248).

Радянська влада в 1939 р. позакривала заклади, які функціонували в колишньому приміщенні товариства «Просвіта». Але за німецької окупації «Селянська бурса» відродилася. Цікаво, що тоді її завідуючим був син Івана Яковича Франка Тарас (1889–1971) (Бондарев, Головатий, 2016, с. 241). Український письменник, художник і педагог Т. Франко проживав недалеко в будинку за сучасною адресою вул. Шевченка, 95 (зараз тут міститься обласна організація Національної спілки письменників України) разом із дружиною Катериною і трьома дітьми: Зиновією, Любов'ю, Роландом-Олександром (Максимець, 2018). Пізніше Зиновія стала відома як мовознавиця, літературознавиця, франкознавиця, публіцистка і дисидентка, а Роланд – як учений-інженер, дипломат, громадський діяч, популяризатор творчості І. Франка.

Також за німецької окупації відновила там само роботу торговельна гімназія. У ній німецьку мову викладав вже згаданий вище Т. Франко (Нижник, 2003). З-поміж відомих учнів варто назвати його сина Роланда (1932–2021), дочку знаного на Прикарпатті інженера-лісівника Миколи Саєвича Христину (р. н. 1933). Остання стала в майбутньому науковицею і педагогинею. Ще вона створила в Івано-Франківську приватний музей-кімнату свого батька (Фабрика, 2012).

Після завершення Другої світової війни в цій споруді розміщувалися середня школа № 4, ПТУ № 2. У 1995 р. будинок передано Прикарпатському національному університету імені Василя Стефаника, в якій спочатку перебував юридичний, пізніше економічний факультет (Бондарев, Головатий, 2016, с. 241). З 2017 р. у будівлі знаходиться відділення дошкільної освіти Івано-Франківського фахового коледжу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

У 2016 р. на фасаді будинку відкрито меморіальну дошку в пам'ять про героїв, що загинули під час Угорської революції та визвольної боротьби 1956 р., присвяченої жертвам комуністичних режимів. 10 квітня 2018 р. встановлена ще одна пам'ятна аотаційна дошка Патріархові Київському і всієї України Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) Патріархові Київському і всієї Руси-України Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП), Первоієрархові УАПЦ в діаспорі Мстиславу, в миру Степанові Івановичу Скрипнику (1898–1993), племінникові Голови Директорії Української Народної Республіки (УНР) Симона Петлюри, з нагоди 120-ліття від дня його народження та 25-ліття від часу смерті, який в 1920–1921 рр. мешкав у своєї дружини Іванни Вітковицької в будинку на вул. Липовій, ч. 82 (нині Шевченка) (Дорошенко, 2020, с. 108).

Висновки і перспективи подальших розвідок цього питання. Отже, споруда на вул. Липовій, ч. 80 у Станиславові, а тепер – це вул. Шевченка, буд. 82 Івано-Франківська, є знаковою для міста, адже своїм минулим та й сучасним підкреслює українську національну ідентичність. У цій будівлі в першій половині ХХ ст. функціонували товариство «Просвіта», селянська і ремісничо-промислова бурси, приватні українські жіноча (дівоча) гімназія, народна школа імені Маркіяна Шашкевича, чоловіча семінарія і торговельна коєдукаційна гімназія Українського педагогіч-

ного товариства «Рідна школа». Ці установи не просто провадили освітньо-виховну діяльність, але й плекали в молодій генерації національний дух та любов до Батьківщини. У подальшому доволі перспективними є дослідження про відомих учениць приватної української жіночої гімназії УПТ «Рідна школа» та вихованців бурс, які відзначились у національно-визвольній боротьбі українського народу, на педагогічній ниві, у науковій сфері, мистецтві.

Джерела та література

ДАІФО – Державний архів Івано-Франківської області.

Бондарев, І., Головатий, М. (2016). *Івано-Франківськ: погляд кризь століття*. Івано-Франківськ.

Бойко, В. (Упоряд.). (2000). *«Просвіта» Івано-Франківська: минуле й сучасне, у двох книгах, кн. перша*. Івано-Франківськ.

Бучик, О. (2020). *Українська купецька гімназія*. Взято 25 серпня 2022 р. URL: <https://kuryer.if.ua/retro-novyna-ukrayinska-kupeczka-gimnaziya/?fbclid=IwAR28uxIJOaCrxisOqQHNoKrHTbcZbA5goFzetzp-Q75xgk2ZrChiUHxIPtWY0>.

Головатий, М. (2010). *200 вулиць Івано-Франківська*. Івано-Франківськ.

Дорошенко, Г. (Ред.). (2020). *Івано-Франківськ – місто героїв*. Івано-Франківськ.

Інформатор. (2023). Тут навчалася Ірина Вільде. Кам'яниця на Шевченка сто років тому. Взято 15 серпня 2023 р. URL: <https://if.informator.ua/2023/02/02/tut-navchalasya-iryna-vilde-kamyanuczyuana-shevchenka-sto-rokiv-tomu/>.

Климишин, М. (Упоряд.). (1985). *Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини, у трьох т, т. 2*. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Мюнхен.

Кравців, Б. (Упоряд.). (1975). *Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини, у трьох т, т. 1*. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен.

Максимець, Б. (2018). *Історичний екскурс: «Просвіта», «Селянська бурса», «Українська жіноча гімназія», «Відділення дошкільної освіти коледжу»*. Взято 15 травня 2018 р. URL: <https://ifcvdo.pnu.edu.ua/%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f/>.

Нижник, О. (2003). *Життя і праця Тараса Івановича Франка*. Взято 15 серпня 2023 р. URL: <https://frankovi.com.ua/zhyttya-i-pratsya-tarasa-ivanovycha-franka/>.

Павлишин, С. (1994). *Історія однієї кар'єри*. Львів.

Полск, В. (2007). *Майданами і вулицями Івано-Франківська*. Івано-Франківськ.

Романюк, В., Лисак, О. (2015). *Місто між двома Бистрицями, у 3 -х кн., кн. 2*. Івано-Франківськ.

Савіцька, І. (2015). Українські гімназії Станиславова у міжвоєнний період (1921–1939 рр.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*, 27.

Савіцька, І. (2016). Діяльність українських професійних навчальних закладів Станиславова в міжвоєнний період (1921 – 1939 рр.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*, 28.

Синиця, Н., Говера, Д. (Упоряд.). (2022). *Обіжник «Просвіти» (1877–2022)*. Івано-Франківськ.

Соловка, Л. (Упоряд.). (2008). *Державний архів Івано-Франківської області. Путівник. Т. 1: Фонди періоду до 1939 року*. Київ.

Фабрика, Р. (2012). *Христина Сасвич*. Взято 15 жовтня 2021 р. URL: http://ifoonsku.ucoz.ua/news/misto_sprovnenikh_mrij/2012-02-03-1263.

Філоненко, Л. (2008). Про композитора Ярослава Барнича та його пісню «Гуцулка Ксеня». *МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія*, 4–5.

Філоненко, Л. (2009) Про композитора Ярослава Барнича та його пісню «Гуцулка Ксеня» (закінчення). *МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія*, 6.

References

DAIFO – Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti [State archive of Ivano-Frankivsk region] [in Ukrainian].

Bondarev, I., Holovaty, M. (2016). *Ivano-Frankivsk: pohliad kriz stolittia [Ivano-Frankivsk: a look through the centuries]*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

Boiko, V. (Comp.). (2000). *«Prosvita» Ivano-Frankivska: mynule y suchasne, u dvokh knykhakh, kn. persha [«Prosvita (Enlightenment)» Ivano-Frankivsk: past and present, in two books, book one]*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

Buchyk, O. (2020). *Ukrainska kupetska himnaziia [Ukrainian merchant gymnasium]*. August 25, 2022, Retrieved from <https://kuryer.if.ua/retro-novyna-ukrayinska-kupeczka-gimnaziya/?fbclid=IwAR28uxIJOaCrxisOqQHNoKrHTbcZbA5goFzetzp-Q75xgk2ZrChiUHxIPtWY0> [in Ukrainian].

- Holovaty, M.** (2010). *200 vulyts Ivano-Frankivska [200 streets of Ivano-Frankivsk]*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Doroshenko, H.** (Ed.). (2020). *Ivano-Frankivsk – misto heroiv [Ivano-Frankivsk is a city of heroes]*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Informator.** (2023). *Tut navchalasia Iryna Vilde. Kamianytsia na Shevchenka sto rokiv tomu [Iryna Wilde studied here. A tenement house on Shevchenko a hundred years ago]*. Retrieved from <https://if.informator.ua/2023/02/02/tut-navchalasya-iryna-vilde-kamyanyczya-na-shevchenka-sto-rokiv-tomu/> [in Ukrainian].
- Klymyshyn, M.** (Comp.). (1985). *Almanakh Stanyslavivskoi zemli: zbirnyk materialiv do istorii Stanyslavova i Stanyslavivshchyny, u trokh t, t. 2 [Almanac of the Stanislaviv region: a collection of materials on the history of Stanislavov and the Stanislav region, in three volumes, vol. 2]*. Niu-York – Paryzh – Sidney – Miunkhen [in Ukrainian].
- Kravtsiv, B.** (Comp.). (1975). *Almanakh Stanyslavivskoi zemli: zbirnyk materialiv do istorii Stanyslavova i Stanyslavivshchyny, u trokh t, t. 1 [Almanac of the Stanislaviv region: a collection of materials on the history of Stanislavov and the Stanislav region, in three volumes, vol. 1]*. Niu-York – Toronto – Miunkhen [in Ukrainian].
- Maksymets, B.** (2018). *Istorychnyi ekskurs: «Prosvita», «Selianska bursa», «Ukrainska zhinocha himnaziia», «Viddilennia doshkilnoi osvity koledzhu» [Historical excursion: «Enlightenment», «Peasant Bursa», «Ukrainian Women's Gymnasium», «Department of Preschool Education of the College»]*. Retrieved from <https://ifcvdo.pnu.edu.ua/%d1%96%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f/> [in Ukrainian].
- Nyzhnyk, O.** (2003). *Zhyttia i pratsia Tarasa Ivanovycha Franka [The life and work of Taras Ivanovich Franko]*. Retrieved from <https://frankovi.com.ua/zhyttya-i-pratsya-tarasa-ivanovycha-franka/> [in Ukrainian].
- Pavlyshyn, S.** (1994). *Istoriia odnii kariery [The story of one career]*. Lviv [in Ukrainian].
- Poliek, V.** (2007). *Maidanamy i vulytsiamy Ivano-Frankivska [On the squares and streets of Ivano-Frankivsk]*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Romaniuk, V., Lysak, O.** (2015). *Misto mizh dvoma Bystrytsiamy, u 3 -kh kn., kn. 2 [The city between two Bystrica, in 3 books, book 2]*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Savitska, I.** (2015). *Ukrainski himnazii Stanyslavova u mizhvoiennyi period (1921 – 1939 rr.) [Ukrainian gymnasiums of Stanislaviv in the interwar period (1921–1939)]*. *Halychyna. Naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys – Galicia. Scientific and cultural and educational local history magazine*, 27 [in Ukrainian].
- Savitska, I.** (2016). *Diialnist ukrainskykh profesiinykh navchalnykh zakladiv Stanyslavova v mizhvoiennyi period (1921 – 1939 rr.) [Activities of Stanislavov's Ukrainian professional educational institutions in the interwar period (1921 – 1939)]*. *Halychyna. Naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys – Galicia. Scientific and cultural and educational local history magazine*, 28 [in Ukrainian].
- Synytsia, N., Hovera, D.** (Comps.). (2022). *Obizhnyk «Prosvity» (1877 – 2022) [Circular «Prosvita» (1877 – 2022)]*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Solovka, L.** (Comp.). (2008). *Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti. Putivnyk. T. 1: Fondy periodu do 1939 roku [State archive of Ivano-Frankivsk region. Guidebook. Vol. 1: Funds of the period until 1939]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Fabryka, R.** (2012). *Khrystyna Saievykh [Khrystyna Sayevich]*. Retrieved from http://ifoonsku.ucoz.ua/news/misto_spoვნenikh_mrij/2012-02-03-1263 [in Ukrainian].
- Filonenko, L.** (2008). *Pro kompozytora Yaroslava Barnycha ta yoho pisniu «Hutsulka Ksenia» [About the composer Yaroslav Barnych and his song «Hutsulka Ksenia»]*. *MIST: Mystetstvo, istoriia, suchasnist, teoriia – AHMT: Art, history, modernity, theory*, 4–5 [in Ukrainian].
- Filonenko, L.** (2009). *Pro kompozytora Yaroslava Barnycha ta yoho pisniu «Hutsulka Ksenia» (zakinchenia) [About the composer Yaroslav Barnych and his song «Hutsulka Ksenia» (end)]*. *MIST: Mystetstvo, istoriia, suchasnist, teoriia – AHMT: Art, history, modernity, theory*, 6 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.08.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 20.09.2023 р.